

MÉRY JÁNOS

AZ ELFELEDETT FELVIDÉKI ÍRÓ, JANKOVICS MARCELL

Jankovics Marcell lassan 70 éve halott. Legfontosabb művét, a *Húsz esztendő Pozsonyban*-t és az *Egy század legendáit* pedig már több, mint tíz éve újra kiadták, a *Húsz esztendő Pozsonyban* 2000 óta három kiadást ért meg. Ezek a könyvek 45 évig tiltólistán voltak. A kötetek újonnan támadt népszerűsége, az irántuk tapasztalható érdeklődés növekedése ellenére sem a művek, sem maga a szerző nem kaptak olyan nyilvánosságot, melyet megérdemelt volna.

Jankovics helyzete sajátos. Egy-egy novelláskötete, regénye, sőt verseskötete is nagyon népszerű volt a két világháború között, és nemcsak Felvidéken, hanem Magyarországon is. Viszont a fent említett műveit a háború után betiltották, így a kommunista irodalomtörténet-írás szinte teljesen eltüntette az író és műveit a köztudatból. Főleg ez az oka, hogy a szocializmus éveiben és az úgynevezett rendszerváltás után a többi alkotása sem jutott el az olvasókhoz.

Jankovics Marcell 1874. november 3-án született a Somogy megyei Nemesvid-Gárdospusztán. Édesapja, fia születése előtt pár hónappal, agyhártyagyulladásban meghalt. Az édesanya, Meszlényi Eugénia a szüleihez ment a Somogy megyei Nemesvidre, a gárdospusztai tanyai házukba, melyben édesapja, Meszlényi Jenő lakott feleségével, Kofler Jozefínával és lányukkal. Az öreg nagyapa, a katona, aki Kossuth Lajos sógora volt, próbált a fiú apja helyett apja lenni, megpróbálta áthidalni a majd hatvan éves korkülönbséget közte és unokája között: esténként hősokről, dicsőségről, csatákról, majd gyászos bukásról, a családjuk és a haza történetéről, a magyar szabadságharcról mesélt neki. A kis Jankovics öt éves korában már írt és olvasott, s jól beszélt németül. Rákóczi életét, Petőfi verseit olvasta, Kossuth életének történéseit pedig mindennap követte, hallotta a nagypától.

1883 szeptemberében tartósan gyenge tüdeje miatt a család a pozsonyi

András utcába költözött. Jankovics egészségi állapota továbbra sem javult, így Dr. Tauscher Béla javaslatára a hegymászásban találta meg azt a tevékenységet, mely lekötötte és egészségi állapotát is javította: így kezdődött el a hegyek világának szeretete is, mely egész életét végigkísérte.

1885-ben édesanyjával lakbért mentek fizetni a pozsonyi Schäritzer Györgyhöz, akitől megtudták, hogy abban a szobában, amelyben laktak, korábban Nikolas Lenau lakott. Ekkor kezdte olvasni Lenaut, az ő forradalmi verseit (11 évesen), melyek nagy hatással voltak rá, valószínűleg azért is, mert a kisfiúnak – aki ekkor már tökéletesen beszélt németül – Lenau műveinek forradalmi hangulata reálisnak és rokonnak tűnt azzal a forradalmi hangulattal, melyet a nagypjától hallott.

Jankovics Marcell a Pozsonyi Királyi Katholikus Főgymnasium diákja volt, a gimnázium elvégzése után jogot tanult, 1897-ben jogból doktorált, 1900-ban pedig ügyvédi oklevelet szerzett. Ezután Pozsonyba költözött, ott is nyitott ügyvédi irodát. Felesége a szlovák-lengyel származású Jamnicky család tagja volt.

Fontos állomása volt Jankovics gyerekkori éveinek, amikor 1892-ben Kossuth Lajos két ízben is meghívta magához a nyári szünet alatt. Kossuth Ferenc és Jankovics édesanyja már korábban leveleztek, és megegyeztek, hogy mivel ők egyelőre nem jöhetnek haza, legalább a fiú látogassa meg Kossuthot Turinban (Torino). A kilencvenestendős aggastyán 1892-ben és 1893-ban Jankovicsékhoz üzent, és azzal hívta magához, hogy látni akarja, és meg akarja áldani a fiatal rokont. Az akkor 17-18 éves Jankovics megtartotta, és egész élete során dédelgette akkori naplóját, amelyben esténként feljegyezte Kossuth Lajos minden szavát, miután éjfél tájt dolgozószobájának a küszöbét elhagyta. Jankovics gyerekkorától kezdve Kossuth-kultuszban nőtt fel, így Kossuth hatása egész életét

végigkísérte. Élete későbbi szakaszában már sokkal elfogulatlanabban ítélte meg a kormányzót, de akkor is teljes mértékben kiállt mellette és döntései mellett. Ám a Kossuthal való találkozás egyetemistaként még úgy hatott rá, mintha valami földön túli lényel találkozott volna, ráadásul mivel Kossuth maga hívta őt turini hajlékába, így egy ideig kiválasztottnak hitte magát. De ez nem úgy nyilvánult meg benne, hogy többnek hitte volna magát, esetleg, hogy őt netán valami előjogok illetik meg ezután. Nem, épp ellenkezőleg. Komoly kötelességként és küldetesként fogta fel a találkozást az öreg rokonnal.

1905-ben Jankovicsot országgyűlési képviselővé választották a Füleki kerületben, s két cikluson át viselte ezt a tisztséget Kossuth Ferenc egyik tanácsadójaként. 1914-1920 között a Magyar Turista Szövetség társelnöke lett; 1918-1927 között a Magyar Hegymászók Egyesülete elnöke volt. Trianont követően ő szerkesztette az Új Auróra című irodalmi almanachot, mely a Toldy Kör, ill. a keretében Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége (MIPSZ) néven tevékenykedő baráti kör kiadványaként indult 1922-ben; 1932-ig 11 száma jelent meg. Az 1. számot Dobai János és Somoskeőy István szerkesztették, a továbbiakat felváltva Dobai, Somoskeőy, Jankovics Marcell, Reinel János és Tamás Lajos.

Jankovicsék 1919 februárjában tiltakozó jegyzéket szerkesztettek Pozsony már érezhető elcsatolása ellen, melyet Jankovics Marcell fordított le több világnyelvre. 1925-1938 között a pozsonyi Toldi Kör, a Szlovenszkói Magyar Közművelődési Egyesület és a Szlovenszkói Magyar Kultúrtaács elnöke volt. Beszélt és írt magyar, szlovák, német, francia, olasz, angol nyelven, és latinul is tudott.

Ugyancsak 1919 tavaszán indult meg Pozsonyban a *Tavaszi* című hetilap, Kumlik Emil, majd Szeredai Grüber Károly szerkesztésében. Ölvédi László István így ír az újságról: „E lap

valóban nemes feladatot végzett. Két éven át a legelőkelőbb irodalmi közlönye volt a Felvidéknek: hasábjain sok új erős tehetség bontott szárnyat. A kezdet nehézségeit a *Tavaszi* győzte le, övé az érdem, hogy tudott csinálni irodalmat, mely igaz volt, makulátlan és magyar.¹ Ezzel a lappal kezdődött gyakorlatilag novellaírói pályája, annak ellenére, hogy 1919-ben Jankovics Marcell már 45 éves volt. Előtte novellát mások számára sohasem írt, csak verseket – 1919-ig három verseskötete jelent meg, a *Búzavirágok* (1894), a *Költemények* (1903) és a *Kis barátom könyve* (1913) –, melyek a Jankovics-életműben nem bírnak annyira nagy jelentőséggel, ennek ellenére Schöpflin Aladár a következőket írta az 1913-ban írt a *Kis barátom könyve* című verseskötetről: „Szerzőjünkben sok költői tulajdonság van, világnézete idealisztikus, képzeletét szép és nemes érzések, eszmék hevítik. Magyar érzése erős, tiszta; szíve könnyen felindul, akár a természet szépségei, akár az emberi szenvedés és a nyomor képei tárulnak elé. Érzelmessége mellett is férfias és komoly tud maradni. Tartalmas költői lelket árulnak el ezek a versek, (...) s e kötet igazán megérdemelné, hogy figyelmet keltsen az irodalomban.”²

Jankovics végül Kumlik Emil, a pozsonyi tudományegyetem könyvtárosa kérésére („még ma este neki ülsz és írsz novellát. A csehszlovák cenzúra minden magyar szépirodalmat kitiltott. Szépirodalom nélkül pedig lehetetlen jó magyarságot megtartani. „Tavaszi” címen lapot adok ki. Abba kell nekem minden két hétben becsületes novella. Verset kapok tucajtávjul. Testes antológiákat adhatok ki az örök tűznek.”³) Csalmay álnéven tényleg elkezdett novellákat írni, melyeket különböző újságcikkek, karcolatok, emlékezések és történetek követtek.

Jankovics a saját korában nagy tiszteletnek örvendett, s főleg az 1920-as és 30-as években volt igen népszerű a felvidéki magyar értelmiség körében. Volt, hogy több száz kilométert utaztak azért, hogy egy-egy szónoklatát meghallgassák. Két később betiltott könyve, a *Húsz esztendő Pozsonyban* és az *Egy század legendái* nagyon népszerűek voltak, és ezek azok a művek, melyeket véleményem szerint kötelező olvasmánnyá kellene tenni a felvidéki ma-

gyar iskolákban, mivel ez a két könyv igaz hazaszeretetre nevel, olvasmányos, tényszerű, ugyanakkor az író emlékei által egy teljesen szokatlan és ismeretlen szemszögből közelíthetjük meg a két világháború közti Pozsony és Felvidék levegőjét, mindennapjait, igazságát.

„Mi ez a könyv? Nehéz volna műfaját meghatározni. Nem életrajz és nem történelem. Nem akar sem politika, sem irodalom lenni. A közélet embe- rének, az üldözötteket védő ügyvédnek, a finom lelkű lírikusnak, a több nyelvet beszélő európeérnek édes-bús visszaemlékezése, Pozsony igazi lelkének dicsérete, a szép magyar írás cello-hangján. A könyv a forradalomtól a független Szlovákiáig rajzolja Pozsony lelki életét: egy igaz férfi hajol élete elmúlt, legszebb és legfájdóbb éveivel felé, szíve gyökeréig fájja, hogy akiket szeretett, akikért küzdött, eltűntek az életéből.”⁴ – írja Térey Sándor a *Húsz esztendő Pozsonyban*-ról.

Az *Egy század legendái* c. családre- gény Jankovics másik fontos műve – ha nem a legfontosabb –, melyről Nyisztor Zoltán a következőket írja: „(...) egy család életét akarja megmutatni egy mozgalmas évszázad tükrében, de tulajdonképpen története mégis több lesz, mint családi történet, és széles epikájában, mesteri elemzéseiben, történeti megállapításaiban benne izzik a század minden problémája és az író minden ítélete a múlttól vagy vallomása az élet- ről. Néha az a benyomása az embernek, hogy a regényes és a nagy végletekbe merülő családi történet csak azért kellett az íróknak, hogy meglátásait és meg- érzéseit összefoglalhassa s az utolsó száz év európai és magyar életének nagy tanulságait a történet és az átélés bensősé- gével átadhassa. Erre a nehéz feladatra a szerző különösen alkalmas volt. Széles és igazi nyelvtudáson alapuló európai kultúrája van, s ebből a szempontból erősen emlékeztet az angol írókra. Nagy benne a bölcséleti hajlandóság s a tör- ténelemkutató érzék, élettapasztalata olyan bő és finoman rétegzett, hogy az eseményekkel kapcsolatban szinte hullanak belőle a feljegyzésre méltó aranyigazságok s a mellett fáradhatatlan mesélő, színező, tájak és emberek, korok és népek, testi és lelki történetek nagyszerű megfigyelője, és eleven le- írója, aki ebbe az egy regénybe is annyi színt és hangulatot tudott belezsúfolni,

amilyen másoknál egy egész élet termé- kenységét foglalná le. Nagy kulturáltsá- gát és fölényes úri ízlését még egy dolog dokumentálja különösen: nem úz prop- agandát eszméi mellett, hanem csak megcsillogtatja azokat.”⁵

Jankovics Marcell azok közé a felvi- déki magyar írók közé tartozik, akik- nek a munkásságát évtizedekig el- hallgatás, elfelejtés vagy elhallgattatás övezte. A szerző revíziója rendkívül aktuális. Az író igyekezett felkarolni a kisebbségi sorba került felvidéki ma- gyarságnak az első világháború utáni törekvéseit a saját szerű és autonóm magyar kulturális intézményi közélet kialakítására, a szellemi önszerveződség kereteinek a megteremtésére, az iro- dalmi irányzatok és csoportosulások regionális vagy tágasabb hatósugarú reprezentációinak a gazdagítására és egészséges, természetes kifejlesztésére. Az alapvetően konzervatív ízlésvilágú Jankovics Marcell tevékenységének a jelentőségét a második világháború utáni utókor emlékezete ellentétes ide- ológiai szempontok miatt is kisebbiteni igyekezett, de most már éppen ideje végre a reális és elfogulatlan önszemlé- let szerinti történelmi, kulturális, eszté- tikai rehabilitációnak.

JEGYZETEK:

¹ Ölvedi László: *Irodalmi élet a Felvidéken*. In: Napkelet, 1923, 277.

² Schöpflin Aladár: *Kis barátom könyve*. Va- sárnapi Újság, 1913. 40.szám 800.

³ OSZK, kéziratár, FOND 153

⁴ Térey Sándor: *Jankovics Marcell: Húsz esztendő Pozsonyban*, In: Napkelet, 1940. 378-379.

⁵ Nyisztor Zoltán: *Jankovics Marcell: Egy szá- zad legendái*, In: Magyar Kultúra, 1940. I. 124-125.